

Sumlińska, Andrzej / Sumlińska, Aleksandra

Zespół pałacowo-parkowy w Nowym Duninowie na starej fotografii

Nasze Korzenie 2, 20-22

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zespół pałacowo-parkowy w Nowym Duninowie na starej fotografii

Cykl zdjęć przedstawiający najcenniejsze obiekty architektoniczne na terenie zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego rodziny Ike-Duninowskich (1830-1945) w Nowym Duninowie powstał prawdopodobnie w roku 1927 przy okazji wizytacji parafii Duninowo (taka była pierwotna nazwa) przez arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Autorem zdjęć był uczestniczący w wizytacji ksiądz Władysław Turowski. Była to pierwsza oficjalna w Duninowie i parafii duninowskiej wizyta zwierzchnika diecezji płockiej, złożona po 125 latach od momentu przejścia parafii, najpierw w roku 1800 do diecezji wrocławskiej, a następnie w roku 1818 – do nowo utworzonej diecezji kujawsko-kaliskiej.

Powrót duninowskiej parafii do diecezji płockiej nastąpił w roku 1925 na mocy konkordatu zawartego pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską, który na nowo określił granice diecezji w Polsce po odzyskaniu przez nią niepodległości w roku 1918. Zdjęcia wykonane podczas tej historycznej wizyty w chwili obecnej stanowią cenną dokumentację ukazującą duninowski park (ok. 9 ha powierzchni) i jego zabytki w okresie ich największej świetności. Dzięki nim możemy zarazem dokonać oceny ogromu zniszczeń i negatywnych zmian, jakie dokonały się na jego terenie po drugiej wojnie światowej, od czasu nacjonalizacji majątku Ike-Duninowskich aż do dnia dzisiejszego (fot. 1, 2a i b).

Pierwszy znany opis parku (ogrodu) pochodzi z roku 1850, zamieszczony został przy okazji sporządzonej wówczas *Lustracji Dóbr Ziemi Duninów w powiecie wrocławskim Gubernii Warszawskiej*. Lustrator określił go jako *Wielki ogród owocowy za Pałacem w gęście włoskim gdzie oprócz korzyści z drzew owocowych, są szpalery i warzywa pomiędzy drzewami się sadzą. Przez ogród ten płynie strumień do stawu w tymże ogrodzie będącego. Wreszcie na Terytorium pałacowym także są klomby i trawniki trawą S. Tymoteusza zasiane – kilka razy do roku posiekane oraz stawy dla uprzyjemnienia miejsca i korzyści z rybołówstwa wykopane i oranżeria składająca się z drzew zagranicznych w wielkich sztukach* (pisownia oryginalna)¹.

Najstarszym obiektem na terenie parku jest tzw. pałacyk myśliwski (fot. 3), który powstał najprawdopodobniej na miejscu opisywanego w *Lustracji Województw Wielkopolskich i Kujawskich 1628-1632* dworu ówczesnych właścicieli (dzierżawców) królewskiego Duninowa: *Dwór o 2 izbach cudnych z piecami żelaznymi i dwoma kominami. W izbach ławy wokoło, okien w izbach dwu 7, komnat 2 przy izbach drzwi 8 w tym dworcu na żelaznych zawiasach. Służby w obu izbach. Piwnice pod ziemią gumna, drzwi w piwnice dwoje na zawiasach, okno 1 szklane wierzch na domu gontami pobity. Wystawka przed sienią u dworu u góry drzwi na żelaznych zawiasach, kominów wymurowanych* (2)². W ciągu następnych lat prawdopodobnie wielokrotnie przebudowywany przez kolejnych właścicieli Duninowa, m.in. Kretkow-

skich, Gostomskich, Gebharda Leberechta von Blüchera, Gottfrieda Augusta Abegga, Gothilfa Christopha von Struensee oraz Ike-Duninowskich.

Na zdjęciu autorstwa ks. W. Turowskiego ma on jeszcze najprawdopodobniej formę z XIX wieku różniącą się od współczesnej, która pochodzi z czasów ostatniej przebudowy dokonanej w latach 30. XX wieku (m.in. dwuspadowy dach na bocznych skrzydłach).

W holu korpusu głównego, który miał formę galerii spinającej dwa skrzydła, można było podziwiać trofea myśliwskie znanej z zamówienia do łowiectwa rodziny Ike-Duninowskich, a zwłaszcza ostatniego przedwojennego właściciela Duninowa, Stefana Ike-Duninowskiego, zamordowanego przez NKWD w roku 1940. Jego nazwisko figuruje na tzw. *Ukraińskiej liście katyńskiej*, a prawdopodobnym miejscem jego wiecznego spoczynku jest Bykownia pod Kijowem.

Drugim w kolejności powstania obiektem na terenie parku jest zameczek neogotycki (fot. 4). Ze względu na swoją oryginalną formę architektoniczną, niespotykaną w tej części Polski, jest on swego rodzaju znakiem rozpoznawczym (ikoną) Duninowa, jego architektoniczną wizytówką, powszechnie znaną wszystkim badaczom i miłośnikom architektury neogotyckiej w Polsce. Prawdopodobnym pierwowzorem zameczku, zapewne z inspiracji zamawiającego projekt ówczesnego właściciela Duninowa Karola Albrechta Wilhelma barona von Ike (1798-1864), radcy sądowego Królestwa Pruskiego, był pałac w Wojanowie (Schildau) na Dolnym Śląsku, w okolicach Jeleniej Góry, który w latach 1831-1839 był również własnością rodziny Ike (fot. 5). Ewidentnym nawiązaniem do wojanowskiego pałacu jest wieża duninowskiego zameczku.

Prowadzenie prac projektowych przy pałacu w Wojanowie w trakcie jego gruntownej przebudowy po 1831 roku przypisuje się Karłowi Friedrichowi Schinklowi, jednemu z najwybitniejszych architektów swoich czasów, lub według innych źródeł – jego uczniom. Kolejne prace, już po sprzedaży Wojanowa w 1839 roku, na zlecenie króla Prus Fryderyka Wilhelma III, który kupił go na posag dla swojej córki Luizy Niderlandzkiej, prowadził inny znakomity królewski architekt, uczeń Schinkla i jego godny następcą, Friedrich August Stüler.

Nazwisko projektanta duninowskiego zameczku, jak i pozostałych obiektów na terenie parku, pozostaje po dziś dzień nieznaną. Być może dalsze żmudne kwerendy archiwalne pozwolą w przyszłości rozwiązać zagadkę autorstwa tego niewątpliwie interesującego i intrygującego obiektu. Czy był to ktoś z wielkiej dwójki wymienionej wcześniej, która dokonywała prac w Wojanowie? A może był to któryś z ich uczniów i następców, z kręgu tzw. berlińczyków?

W wielu publikacjach, starszych i nowszych, opisujących duninowskie zabytki, z reguły błędnie podaje się czas jego powstania,

2a

1. Herb Icke-Duninowskich.

2b

PIERWSI WŁAŚCICIELE NOWEGO DUNINOWA
Z RODZINY IKC-DUNINOWSKICH (PORTRETY ZE ZB. MUZEUM ZIEMI KUJAWSKIEJ
I DOBRZYŃSKIEJ WE WŁOCŁAWKU). PO LEWEJ KAROL ALBRECHT WILHELM BARON
VON IKC-DUNINOWSKI (1798-1864), PO PRAWĘJ LUIZA Z MARCHANDÓW
IKC-DUNINOWSKA (1804-1886).
FOT. P. NOWAKOWSKI

który określa się na 2. połowę XIX wieku. Najnowsze moje ustalenia, opublikowane w pierwszym tomie „Rocznika Gostynińskiego” z roku 2007³, pozwalają przesunąć ten czas na 1. połowę XIX wieku. Przemawia za tym zarówno data „1848”, odkryta na zwieńczeniu jednego z kominów podczas prowadzenia prac remontowych przy dachu przez kolejnego powojennego właściciela zameczku, pana S. Szymborskiego, jak również zapis zawarty w lustracji z 1850 roku, której autor przy okazji opisu budynków znajdujących się przy folwarku wymienia „zameczek” w *guście gotyckim jako niedawno ukończony, ale nie urządzony i nie ubezpieczony*⁴. Dlatego też uważam, że istnieje pilna potrzeba dokonania korekty datowania początków tego obiektu.

Przepiękne zdjęcia ks. Władysława Turowskiego niezwykle trafnie oddają romantyczny urok zameczku i nieprzeciętne walory krajobrazowe jego otoczenia, w którego skład poza nim wchodzi pałacyk myśliwski, pałac „główny” i cztery rozległe, obecnie osuszone, stawy, które dopełniały całości założenia parkowego.

Trzecim obiektem w zespole pałacowo-parkowym jest tzw. pałac „główny” (1862-1876, fot. 6). Sklasyfikowany przez prof. Tadeusza S. Jaroszewskiego⁵ jako *neorenesansowy, zbudowany na planie prostokąta dziesięciosiowy, o ramowym podziale elewacji, o dwustrukturalnym układzie wnętrza, piętrowy, nakryty dachem dwuspadowym, pokryty blachą*. Na zdjęciu należy zwrócić uwagę na nieistniejące już cztery kolumny podpierające żeliwny balkon oraz potężny gazon od strony frontowej, stanowiący element podjazdu pod wejście główne. Jest to pod względem kubatury największy obiekt na terenie parku. Powstał on w okresie największej prosperity dominium Icke-Duninowskich, na co złożyły się dochody pochodzące z gospodarki folwarcznej, leśnej, a przede wszystkim z opłat pozyskiwanych za dzierżawę gruntów

w miejscu, gdzie powstała w Duninowie osada fabryczna i cukrownia Leonów. Do budowy tej ostatniej dostarczono niezbędnych materiałów, cegły i piasku, z terenu majątku duninowskiego. Surowiec buraczany był przywożony do cukrowni z rodzimych plantacji. Cukrownia Leonów zbankrutowała na przełomie lat 1903 i 1904.

Niestety, w chwili obecnej jest to obiekt najbardziej zdewastowany. Sprzedany w 1994 roku przez władze gminne, po wybudowaniu nowego budynku dla Szkoły Podstawowej w Nowym Duninowie został w krótkim czasie ogołocony przez swojego nowego „właściciela” i lokalnych złomiarzy z resztek pierwotnego wyposażenia i wystroju. Bezpowrotnie zniknęły boazerie z czarnego dębu, parkiety, sztukaterie, wewnętrzne drewniane schody itp. Dawny reprezentacyjny w formie pałac w chwili obecnej straszy swoim wyglądem i stanowi nie lada wyzwanie dla kolejnego właściciela obiektu. Miejmy nadzieję, że wykaże się on większą odpowiedzialnością i determinacją w przywracaniu dawnej świetności temu niewątpliwie wartemu zainteresowania obiektowi architektonicznemu, który dla wielu pokoleń duninowian kojarzy się przede wszystkim z dziecięcymi latami spędzonymi w przedszkolu, a następnie w szkole podstawowej i na boiskach zlokalizowanych na terenie parku.

Próby skutecznej rewaloryzacji i rewitalizacji całego zespołu pałacowo-parkowego po radykalnych zmianach ustrojowych, jakie nastąpiły po 1945 roku, były przez lata blokowane przez bałagan prawny po wywłaszczeniu prawowitych właścicieli, duże rozproszenie własnościowe po kolejnych niefortunnych sprzedażach fragmentów parku wraz z obiektami wchodzącymi w ich skład, brak odpowiednich środków finansowych na systematyczne i poważne prace konserwatorskie. Niestety Duninów nie jest w tej kwestii jedynym niechlubnym wyjątkiem. Taki sam los po drugiej wojnie

3. Pałacyk myśliwski w Nowym Duninowie; fot. ks. W. Turowski.

5. Pałac w Wojanowie (Schildaut), pow. jeleniogórski.

6. Pałac „główny” w Nowym Duninowie; fot. ks. W. Turowski.

światowej spotkał wiele cennych zabytków, nie tylko na terenie Mazowsza, ale i całego kraju.

Dlatego też trzeba mieć nadzieję, że podjęte obecnie przez władze gminy Nowy Duninów prace mające na celu częściową rewitalizację stawów na terenie dawnego parku Ike-Duninowskich powiodą się i będą przysłowiowym światłem w tunelu, zwiastującym nowe lepsze czasy, po latach zapomnienia i zwykłego wandalizmu, dla tego interesującego i bogatego w historię zespołu obiektów dziedzictwa kulturowego. Zespół ten znajduje się na pograniczu kujawsko-mazowieckim, którego współczesnym, niewykorzystanym wciąż w pełni atutem, są nieprzeciętne walory przyrodnicze i krajobrazowe położonego w sąsiedztwie Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego (GWPK) i zbiornika włocławskiego. ■

4. Zameczek neogotycki w Nowym Duninowie; fot. ks. W. Turowski.

1. Odpis fragmentu *Lustracji Dóbr Ziemięch Duninów...* z roku 1850 na podstawie zachowanego oryginału w Archiwum Państwowym w Płocku.
2. *Lustracja Województw Wielkopolskich i Kujawskich 1628-1632*, cz. III, wydał Z. Guldon, Bydgoszcz 1967, s. 115.
3. A. Sumliński, *Nowy Duninów – zarys dziejów*, „Rocznik Gostyniński”, t. 1, 2007, s. 206-207.
4. Odpis fragmentu *Lustracji Dóbr Ziemięch Duninów...* z roku 1850 na podstawie zachowanego oryginału w Archiwum Państwowym w Płocku.
5. T. S. Jaroszewski, *Po pałacach i dworach Mazowsza – przewodnik*, cz. II, Warszawa 1996, s. 22.